

КОНСТИТУЦІЙНЕ ТА МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 342.3:327.39(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/klj/2025.2.6>**Гончарук В. Л.,**

адвокат, доктор філософії в галузі права,

доцент кафедри національної безпеки,

доцент кафедри управління фінансово-економічною безпекою

Інституту безпеки

ПрАТ «ВНЗ Міжрегіональна Академія управління персоналом»

ДЕЯКІ ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ОБМЕЖЕННЮ СУВЕРЕНІТЕТУ ЧЕРЕЗ ЗОВНІШНІЙ ВПЛИВ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД

Анотація. Державна незалежність та суверенітет є багатограним явищем, яке значною мірою впливає на економічну стабільність, державні фінанси та рівень соціальної справедливості. У статті здійснено аналіз ключових чинників, що формують можливість зовнішнього втручання у процеси прийняття державно-управлінських рішень, зокрема в питаннях внутрішньої та зовнішньої політики, управління економікою та призначення кадрів.

Дослідження зачіпає складний комплекс проблем економічної незалежності та політичного самовизначення в умовах зовнішнього впливу на державний суверенітет. Особливу увагу приділено виділенню загальних рекомендацій для зміцнення державного суверенітету: інституційних, правових, освітньо-ідеологічних.

Проаналізовано законодавчу практику деяких країн світу щодо впровадження та функціонування нормативно-правових актів, що регулюють діяльність осіб або організацій, що перебувають під іноземним впливом або отримують закордонне фінансування. Аргументовано необхідність прийняття альтернативного законодавчого акту "про іноземних агентів" у вітчизняному правовому полі, що дозволить зменшити прихований вплив іноземних структур на формування внутрішньої політики та сприятиме зміцненню національної безпеки та суверенітету.

Автор звертає увагу на важливості забезпечити баланс між залученням міжнародного досвіду та дотриманням конституційних принципів державного управління. Запропоновано рекомендації для подальшого зміцнення суверенітету, стабільності та економічного зростання України, базуючись на аналізі національних і міжнародних практик.

Таким чином, стаття підкреслює, що суверенітет є не лише юридичним поняттям, але й практичною необхідністю для забезпечення ефективного функціонування держави та захисту її національних інтересів. Участь міжнародних експертів у конкурсних процедурах в Україні має нормативну основу в національному законодавстві та міжнародних домовленостях. Однак така практика потребує перегляду або додаткового врегулювання, аби не порушувати принципи державного суверенітету, правової відповідальності та публічного контролю.

Результати дослідження можуть бути використані для подальшого вдосконалення політики сталого розвитку та належного забезпечення національної безпеки, розробки стратегій запобігання втручанням іноземних держав, організацій, окремих груп та осіб у внутрішні справи України.

Ключові слова: обмеження суверенітету, іноземці, наглядова рада, державне підприємство, політична суб'єктність, статус іноземного агента, інструменти "м'якої сили", інституційна ефективність, міжнародний досвід, конституційні гарантії.

Honcharuk V. L. Certain legal aspects of counteracting the limitation of sovereignty by external influence: the homeland experience

Abstract. State independence and sovereignty are multifaceted phenomena that significantly impact economic stability, public finance, and the level of social justice. This article analyzes the key factors that shape the potential for external interference in the decision-making processes of public administration, particularly in matters of domestic and foreign policy, economic governance, and personnel appointments. The research

addresses the complex interplay between economic independence and political self-determination under conditions of external influence on national sovereignty. Special attention is devoted to the identification of general recommendations for strengthening state sovereignty in institutional, legal, and educational-ideological dimensions.

Furthermore, the article examines the legislative practices of several foreign states concerning the adoption and functioning of legal frameworks that regulate the activities of individuals or organizations under foreign influence or financed from abroad. The author substantiates the necessity of introducing an analogous legislative act on “foreign agents” in the Ukrainian legal system. Such an initiative is expected to mitigate hidden foreign influence over domestic policy formation and contribute to reinforcing national security and sovereignty.

The article emphasizes the importance of maintaining a balance between adopting international expertise and adhering to constitutional principles of public governance. Recommendations are proposed to further strengthen Ukraine’s sovereignty, stability, and economic growth based on the analysis of both national and international experience.

Thus, the article emphasizes that sovereignty is not only a legal concept but also a practical necessity for ensuring the effective functioning of the state and the protection of its national interests. The involvement of international experts in selection procedures in Ukraine has a legal basis in national legislation and international agreements. However, this practice requires revision or additional regulation to avoid violating the principles of state sovereignty, legal accountability, and public oversight.

The results of the study may be used to further improve sustainable development policies and ensure national security, as well as to develop strategies aimed at preventing interference by foreign states, organizations, specific groups, or individuals in Ukraine’s internal affairs.

Key words: *limitation of sovereignty, foreign nationals, supervisory board, state-owned enterprise, political subjectivity, foreign agent status, “soft-power” instruments, institutional effectiveness, international experience, constitutional guarantees.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку Україна стикається з дедалі активнішим зовнішнім втручанням у сферу державного управління, економіки, судової реформи та формування антикорупційної політики. Такий вплив часто реалізується через умовне фінансування, кадровий відбір, донорську підтримку та консультативно-експертну участь іноземних представників, що створює загрозу для реалізації принципів державного суверенітету, визначених у Конституції України (ст. 1, 5, 17).

Проблема загострюється тим, що чинна нормативно-правова база України не містить достатніх інструментів захисту від прихованого або формально легітимізованого зовнішнього впливу. Водночас, окремі міжнародні партнери фактично здійснюють квазі-владні функції, зокрема в кадровій політиці, що, попри формальну добровільність, несе ризики втрати політичної суб’єктності, ослаблення правового суверенітету та зниження довіри громадян до державних інституцій.

Метою статті є комплексне дослідження форм та проявів обмеження державного суверенітету України внаслідок зовнішнього впливу міжнародних організацій, донорів, іноземних фондів та окремих країн, а також

вироблення правових і інституційних механізмів протидії таким проявам у межах чинного національного законодавства.

Основні завдання дослідження:

- дати авторське визначення поняттю “обмеження державного суверенітету”;
- проаналізувати правові наслідки участі іноземців у складі наглядових рад держ. підприємств та конкурсних комісій;
- дослідити приклади зовнішнього впливу (зокрема, через USAID, МВФ) на процеси прийняття державних рішень в Україні;
- порівняти українське законодавство з аналогічними актами в інших країнах світу щодо контролю за іноземним впливом;
- розробити практичні рекомендації щодо нормативно-правового врегулювання участі іноземних суб’єктів у кадровій та управлінській політиці України.

Вступ. Державний суверенітет згідно з Конституцією України є основою існування і розвитку української державності. У сучасних умовах, особливо в контексті воєнного стану, поглиблення євроінтеграції та зовнішньої залежності в економіці, все частіше фіксується вплив зовнішніх суб’єктів (держав, фондів, організацій) на внутрішньополітичні, економічні та кадрові процеси в Україні.

На сучасному етапі розвитку державних і недержавних правових інституцій та правовідносин, особливо на тлі уніфікації та глобалізації міжнародних стандартів, проблема обмеження державного суверенітету набуває особливого значення. Суверенітет держави передбачає незалежність у прийнятті рішень, зокрема в питаннях внутрішньої та зовнішньої політики, управління економікою та призначення кадрів. Однак за останні роки в Україні спостерігається негативна тенденція.

Державний суверенітет – це юридично закріплена та фактично реалізована властивість державної влади бути верховною, незалежною, самостійною і неподільною у межах певної території та на міжнародній арені. Це один із ключових принципів конституційного ладу будь-якої незалежної держави. На наш погляд, міждисциплінарний підхід дозволяє найбільш повно досягнути природу цього явища, виявити його детермінанти та запропонувати ефективні шляхи мінімізації впливу іноземних держав, міжнародних організацій, окремих груп та осіб, що діють в інтересах іноземних держав та організацій.

Вважаємо, що після подій 2014 року в Україні, традиційна і до поки переважно успішна зовнішня політика “багатовекторності”, яка мала однією з переваг можливість збалансувати вплив з різних напрямків та дозволяла більш ефективно захищати свої національні інтереси, зокрема у сфері економіки, безпеки та міжнародної політики змінилася на цілковито одно-направлений “моно-західний” вектор інтеграції та розвитку правовідносин. Ці явища не сприяли забезпеченню та реалізації Конституційних гарантій для громадян, в т.ч. “на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім’ї” [1].

На наше переконання, питання зовнішнього впливу на державний суверенітет України вимагає комплексного дослідження та аналізу, врахування не лише економічних і правових аспектів, але й глибшого розуміння міжнародно-політичних та внутрішньо-політичних чинників та процесів.

З урахуванням викладеного вище, у цій статті здійснюється спроба висвітлити ключові аспекти здійснення та форми втручання (конкретні прояви) у вітчизняний суверенітет

в т.ч. через прийняття конкретних рішень щодо участі іноземців у наглядових радах державних підприємств і комісіях із добору керівників Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Національного антикорупційного бюро України, Національного агентства з питань запобігання корупції (далі – САП, НАБУ, НАЗК) та судових органів – Вищого антикорупційного суду (далі – ВАКС), а також прийняття за основу та в цілому певних законодавчих актів за “рекомендаціями/вимогами” міжнародних організацій. Приводяться ризики та наслідки такого втручання (впливу), дається авторське визначення поняття “обмеження суверенітету”, що може бути використано в соціально-правових дискусіях.

Виклад основного матеріалу. В роботі інтегруються різні точки зору з метою окреслення комплексного бачення ефективної протидії подальшому обмеженню суверенітету задля дотримання Конституції України та сталого незалежного розвитку держави.

Таким чином, актуальність дослідження обумовлена не лише прагненням до реальної державної незалежності/суверенітету та реалізації важливих конституційних положень, але й необхідністю забезпечення верховенства права та соціальної справедливості, що є важливими принципами сучасного демократичного суспільства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У вітчизняній юридичній науці питання суверенітету та зовнішнього впливу досліджувалися деякими науковцями та правознавцями. Серед них доцільно виділити праці Скрипнюка О.В., Трояна І.В., Богів Я.С., Кравцова З.С., Байдіна Ю.В., Сазонова М.І., Сіваша О.М., Барабаша Ю.Г., Чорної Н.В., Куян І.А., Шемшученко Ю.С. та інших. Однак, незважаючи на напрацьоване, питання протидії обмеженню суверенітету через зовнішній вплив потребує більш глибокого доопрацювання.

Так, Скрипнюк О.В. у своїй праці “Доктринальні підходи та виміри державного суверенітету” аналізує концепт суверенітету в умовах сучасних викликів, зокрема глобалізації та зовнішнього впливу. В умовах демократизації суспільства, створення та утвердження демократичної, правової держави сувере-

нітет набуває нових характеристик. Так, у сучасних реаліях суверенітет держави – це не стільки “свобода від”, коли держава реалізує гасло “державна воля – найвищий закон”, скільки “свобода для”. А отже, забезпечення державного суверенітету постає як постійне посилення функціональної ефективності держави, підвищення рівня внутрішньої і зовнішньої безпеки, унеможливлення будь-яких спроб зовнішньої або внутрішньої експансії, які б мали своїм наслідком підрих цілісності держави, зменшення її економічного потенціалу, погіршення соціального забезпечення громадян, руйнацію основ конституційного ладу тощо. Адаже критеріями державного суверенітету є ефективність державної влади, реальність конституційного ладу, стабільність та водночас сталий розвиток усіх сфер життєдіяльності держави та суспільства (економічної, політичної, правової, інформаційної, культурної тощо) [2, с. 14].

Дослідник Троян І.В. аналізує поняття державного суверенітету в контексті теорії політичного реалізму, розглядає його трансформації в умовах глобалізації. Слушно буде підтримати його позицію, що сьогодні в науковій літературі з посиленням глобалізаційних процесів та появою нових акторів світової політики обґрунтовуються тенденції втрати національними державами свого впливу та кризи традиційного способу їх функціонування на міжнародній арені. Міжнародна практика свідчить, що моноцентрична структура влади конкуруючих держав змінилась поліцентричним розподілом влади, в якому транснаціональні корпорації та міжнародні організації діють, виходячи за кордони національної держави. При цьому кордони національних держав є настільки прозорими, що вони не можуть забезпечити власну внутрішню стабільність. Так, національні держави втратили свою суверенну значущість у практиці. Разом з тим зазнала змін і теорія „балансу сил”. У сучасних умовах джерела силової політики полягають вже не у внутрішніх чинниках, що визначають їх поведінку, а в жорсткому впливові міжнародної структури. За таких умов державний суверенітет зазнав трансформації свого змісту. Його розуміють як розчленовану між новими акторами владу. Зокрема

сучасні дослідники розмежовують суверенітет як титул (атрибут) на міжнародній арені і як автономію – різну можливість держав ним користуватись на практиці [3, с. 31].

Аналіз публікацій свідчить, що проблема реалізації та підтримання суверенітету є багатогранною і охоплює різні аспекти: економічні, соціальні, інституційні, екологічні та регіональні. Зокрема, наприкінці ХХ ст. після розпаду СРСР перед новими країнами, зокрема й перед Україною, постала глобальна проблема: домогтися власної національно-державної ідентичності, яка б стала інтегральною характеристикою суспільства та необхідною основою успішного розвитку країни. Державний статус незалежної країни дає можливість формуванню цілісної громадянсько-політичної, самоідентифікованої спільноти, спроможної протистояти внутрішнім і зовнішнім загрозам; формуванню зв'язків громадян із власною державою як головним політичним чинником реалізації національних інтересів [4, с. 340].

Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. проголошує державний суверенітет України як верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади Республіки в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах [2, с. 14].

Семантичне оформлення терміном “суверенітет” (у перекладі – верховна влада) певного політико-правового статусу національної держави і суспільства, що утворило її, зводить це поняття у найбільш загальному вираженні до незалежності його носіїв в ухваленні і втіленні в життя політичних постанов, що стосуються їхніх внутрішніх і зовнішніх справ [5, с. 665].

Найчастіше державний суверенітет України трактують як “верховенство і самостійність державної влади України та незалежність і рівноправність України у зовнішніх відносинах” [6, с. 184].

Відповідно розрізняють суверенітет внутрішній – верховенство, єдність та неподільність, тобто повнота державної влади всередині країни, і зовнішній – повна свобода держави від іноземного втручання в її внутрішню і зовнішню політику. Національний суверенітет як повнота владних функцій дер-

жави має абсолютний характер, не ділиться та не передається, за винятком добровільної згоди на це держави та громадян [7, с. 6].

Погоджуємось з позицією представника школи політичного реалізму Г. Моргентау, який стверджував, що зовнішня політика держав повинна будуватись виключно на фундаменті їхніх національних інтересів, основою яких є політичний інтерес, який пов'язує існуючі закони міжнародних відносин з потребами людей в безпеці і розвитку [8, с. 190].

Богів Я.С. у своїй докторській дисертації досліджує взаємозв'язок між народним та державним суверенітетом, обґрунтовуючи, що народний суверенітет є основою для формування легітимної державної влади. Також вчена надає авторське визначення: "Народний суверенітет – це сформована в процесі суспільного життя природна властивість народу володіти верховною, незалежною, установчою владою, яка виражає загальну волю всіх активних членів політичної спільноти і реалізується у правах громадян створювати державу, установлювати і змінювати

її конституційний лад, формувати органи державної влади та здійснювати контроль над ними, у межах конституційного та легітимного правопорядку" [9, с. 126]. Це визначення акцентує на активній ролі громадян у формуванні та контролі державної влади, що є ключовим у протидії зовнішньому впливу. Богів Я.С. надає глибоке теоретико-правове обґрунтування необхідності забезпечення взаємозв'язку між народним і державним суверенітетом, що особливо актуально в умовах зовнішнього впливу, оскільки послаблення одного з елементів суверенітету може призвести до загрози для всього державного устрою.

Вітчизняна наукова думка виокремлює певні елементи суверенітету: територіальний, політичний, юридичний, економічний, інформаційний, міжнародний, військовий, соціальний та деякі інші (див. Табл. 1).

У вітчизняному конституційному праві сформувалися певні юридичні дефініції, згідно з доктриною (Скрипнюк О.В., Шемшученко Ю.С.): суверенітет – це здатність

Таблиця 1

Елементи державного суверенітету

Елемент суверенітету	Зміст	Прояв у правовій системі	Приклади
Територіальний	Повнота влади держави в межах її території	Юрисдикція на всій території, встановлення державного кордону	Захист кордону, митна політика
Політичний	Незалежність у прийнятті політичних рішень	Проведення виборів, прийняття законів, формування органів влади	Обрання парламенту, референдуми
Юридичний	Вища юридична сила національного права	Конституція як найвищий закон, заборона наднаціонального диктату	Рішення КСУ, законодавча ініціатива
Економічний	Право самостійно формувати економічну політику	Встановлення податків, бюджетна політика, держрегулювання економіки	Бюджетна автономія, податки
Інформаційний	Контроль над інформаційним простором держави	Мовна політика, боротьба з дезінформацією, контроль за комунікаціями	Закон про медіа, кіберзахист
Міжнародний	Самостійність у міжнародних відносинах	Право на дипломатичні зносини, участь у міжнародних організаціях	Угоди з міжнародними утвореннями, участь в ООН
Військовий	Можливість самостійно захищати державу	Формування ЗСУ, оборонна політика, воєнний стан	Армія, мобілізація
Соціальний	Здатність визначати соціальну політику	Гарантії соцзахисту, пенсійна система, охорона праці	Соцпрограми, закон про соцзахист

Джерело: Створено автором на основі аналізу положень Конституції України, норм національного законодавства, а також узагальнених висновків провідних українських науковців у галузі конституційного, міжнародного та теорії держави і права.

держави самостійно та незалежно приймати правові, політичні й адміністративні рішення в межах власної території, незалежно від волі інших держав або міжнародних організацій, а обмеження суверенітету – це втрата або делегування частини суверенних повноважень держави, яка відбувається внаслідок юридичних (міжнародно-правових договорів) або фактичних (економічного тиску, зовнішнього управління) факторів.

Таким чином, на нашу думку, обмеження суверенітету – це явище, при якому держава частково або повністю делегує або втрачає можливість здійснювати свої верховні владні повноваження в межах або за межами своєї території, зокрема через вплив інших держав, міжнародних організацій або економічну залежність, що може суперечити принципу незалежності та народного суверенітету. Водночас, будь-яке втручання з боку іноземних суб'єктів у здійснення влади в Україні, зокрема в кадрову, управлінську або правотворчу сфери, може вважатися обмеженням суверенітету, якщо це не відбувається на добровільних, чітко визначених міжнародних засадах або порушує волевиявлення українського народу.

Треба підкреслити, що вітчизняне право виокремлює “формальні обмеження суверенітету – через міжнародні договори”, так ч. 1 ст. 9 Конституції України передбачає: “Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України”, що надає можливість делегувати частину своїх суверенних прав у межах ратифікованих міжнародних договорів (наприклад, участь у ЄС, СОТ, ООН), однак такі обмеження мають бути добровільними, чітко врегульованими та відповідати Конституції України. Так, взаємодія та співпраця між українською державою та міжнародними організаціями беззаперечно ґрунтується та регламентується відповідними двосторонніми договорами (див. Таблиця 2).

Однак, практика розвитку політично-правових процесів у нашій державі свідчить про питому вагу окремих структур (див. Таблиця 3) та організацій (в т.ч. міжнародних та недержавних), які впливають не

лише на секторальні рішення, а й на ключові вектори державної політики та законодавчі ініціативи в Україні. Такий вплив варто розглядати як гібридний інструмент “м'якої сили”, який порушує баланс між міжнародною допомогою та самостійністю національного політичного процесу.

Правова основа співпраці України з міжнародними партнерами закріплена у низці міжнародних договорів (див. Таблиця 2), угод та національних нормативно-правових актів, які регламентують порядок залучення технічної, фінансової та експертної допомоги. Ключовими документами є Конституція України (ст. 9 та ст. 18), яка передбачає можливість укладення міжнародних договорів на благо національних інтересів, а також Закон України “Про міжнародні договори України”, який визначає процедуру укладення, ратифікації та виконання таких договорів. Співпраця здійснюється, зокрема, на підставі двосторонніх угод (наприклад, між Україною та США, ЄС, Світовим банком), програм технічної допомоги (USAID, UNDP, Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit/GIZ) та меморандумів про взаєморозуміння з міжнародними фінансовими організаціями (МВФ, ЄБРР, ЄІБ), які нерідко включають умови здійснення реформ у правовій, економічній та адміністративній сферах.

В цей перелік ми свідомо не включили “ПРООН – Програма розвитку ООН” United Nations Development Programme (UNDP), що працює в Україні майже 30 років, надаючи підтримку в галузях відновлення, розвитку та зміцнення стійкості [10]. Програма надає допомогу в розробці стратегій відновлення, підтримки цифровізації публічних послуг та сприяння інтеграції внутрішньо переміщених осіб. На нашу думку, співпраця вказаної організації з урядом України у сферах відновлення інфраструктури, підтримки місцевих громад, сприяння соціальній згуртованості та розвитку інституційної спроможності не містить прихованих загроз обмеження суверенітету.

Варто приділити увагу декільком яскравим “кейсам” впливу окремих організацій на внутрішню політику України. Зокрема, “Кейс № 1” USAID – активно підтримувало створення та функціонування Національного антикорупцій-

Ключові документи співпраці України з міжнародними партнерами

№	Документ / Дата	Сфера співпраці	Джерело / Посилання
1	7 червня 1992 Угода між Урядом США (через USAID) і Україною про реалізацію допомоги	Фінансова допомога, підтримка реформ	https://www.usaid.gov/ukraine
2	3 квітня 2014 Закон США “Про підтримку суверенітету, цілісності, демократії та економічної стабільності України” (H.R. 4152)	Кредитні гарантії, економічна підтримка	https://www.congress.gov/bill/113th-congress/house-bill/4152
3	Стратегія співпраці в галузі розвитку між USAID та Україною на 2019–2024 роки	Антикорупція, енергетика, економіка	https://www.usaid.gov/sites/default/files/2022-05/Ukraine_USAID_CDSCS_2019-2024_Public_Ukr.pdf
4	17 грудня 2024 Меморандум про співробітництво між Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України та компанією DAI Global	технічна допомога в межах проекту USAID “Сприяння доброчесності у публічному секторі” (Pro-Integrity)	https://www.kmu.gov.ua/news/posyliuemo-spivpratsiu-z-usaid-dlia-rozvytku-tsyfrovykh-rishen-ta-prozorosti-u-mindovkillia
5	Меморандум з МВФ (2020, 2022)	Фінансова стабільність, банківська сфера	https://mof.gov.ua/uk/imf
6	Угода про асоціацію Україна – ЄС (2014)	Євроінтеграція, гармонізація законодавства	https://eur-lex.europa.eu/legal-content/UK/TXT/?uri=CELEX:22014A0529(01)
7	05 червня 2024 Меморандум між Україною та ЄБРР	Корпоративне управління, держпідприємства	https://www.ebrd.com/ukraine https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/985_001-24#Text
8	Угода з Світовим банком щодо позики на розвиток систем охорони здоров'я	Охорона здоров'я, соц. політика	https://www.worldbank.org/en/country/ukraine
9	Програма PEACE (Public Expenditures for Administrative Capacity Endurance) через Світовий банк	Пряма бюджетна підтримка	https://oig.usaid.gov/sites/default/files/2024-03/D-121-23-002-A-rev.pdf
10	Постанова КМУ № 153 від 15.02.2002	Залучення міжнародної технічної допомоги	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/153-2002-n#Text
11	Закон України “Про міжнародні договори України”	Загальні принципи співпраці	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text
12	Державна стратегія співпраці з міжнародними партнерами (проекти)	Розвиток інституційної спроможності	https://donorplatform.gov.ua
13	Контракт USAID з Tetra Tech на 5 років (2024–2029)	Енергетична інфраструктура	https://oig.usaid.gov/sites/default/files

Джерело: Створено автором на основі аналізу відкритих джерел інформації.

ного бюро (НАБУ), Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП), а також Вищого антикорупційного суду (ВАКС). USAID здійснює технічну, організаційну, аналітичну та фінансову допомогу, однак: члени конкурсних комісій з обрання керівників НАБУ, САП включають іноземних експертів, що не передбачено прямою нормою Конституції України; рішення конкурсних комісій набувають квазівладних наслідків, що викликає питання щодо відпо-

відності статтям 1, 5, 6 та 38 Конституції України (влада належить народу; участь іноземців у державному управлінні). Таким чином, хоча формально вплив здійснюється через “технічну допомогу”, фактично наявний непрямий вплив на формування складу органів державної влади, що може тлумачитися як обмеження елементів державного суверенітету.

“Кейс № 2” – вплив МВФ (Міжнародного валютного фонду) на ухвалення Закону

Вплив міжнародних організацій на прийняття політичних та інших управлінських рішень в Україні

№	Організація	Форми впливу	Приклади впливу / коментарі
1	USAID Агенство США з міжнародного розвитку	Фінансування, участь у конкурсних комісіях, експертиза	Підтримка НАБУ, НАЗК, САП, ВАКС, Prozorro; участь у комісіях з добору керівників антикорупційних органів
2	МВФ Міжнародний валютний фонд	Фінансові умови, меморандуми	Вимоги до ухвалення “антиколомойського” закону, пенсійна реформа
3	Європейський Союз	Макрофінансова допомога, умови асоціації	Умови інтеграції – антикорупційна та судова реформи
4	ЄБРР (Європейський банк реконструкції і розвитку)	Фінансування держсектору, просування корпоративного управління	Реформа наглядових рад держпідприємств
5	Світовий банк	Кредитування, консультації	Земельна, освітня реформи, проекти цифровізації (Дія)
6	(IFC) Міжнародна фінансова корпорація	Інвестиції, дорадчі послуги	Розробка правил прозорості приватизації
7	Фонд “Відкритого Суспільства” (т.зв. Фонд Сороса)	Гранти, підтримка громадських організацій	Фінансування “антикорупційних” ініціатив, “правозахисних” НГО
8	G7 / посольства	Дипломатичний тиск, меморандуми, публічні заяви	Вплив на реформи СБУ, НАБУ, судову систему, участь у складі дорадчих органів при КМУ
9	NED (США) Національний фонд демократії	Гранти, підтримка незалежних медіа та активістів	Фінансування кампаній з прозорості та доброчесності
10	Atlantic Council, СЕРА Атлантична Рада	Експертно-аналітичний тиск, медіа	Вплив на безпекову політику, оборонну реформу

Джерело: Створено автором на основі аналізу відкритих джерел інформації. В таблиці наведено перелік деяких міжнародних та недержавних структур, які здійснюють вплив на державну політику України шляхом фінансової, експертної, дипломатичної та кадрової участі у процесах реформування, законодавчих змін та управління державними органами та підприємствами.

України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення механізмів регулювання банківської діяльності” № 590-IX від 13 травня 2020 року. Цей закон був однією з ключових умов МВФ для надання Україні чергового траншу фінансової допомоги (5 млрд. дол. США), метою було унеможливити повернення націоналізованих банків колишнім власникам, зокрема ПриватБанку, який раніше належав І.В. Коломойському, що було предметом позовів до Конституційного Суду України.

Більш того, Головним юридичним управлінням апарату Верховної Ради України було ухвалено цілий ряд зауважень до вказаного проекту Закону, де зазначено, що законопроект містив положення, які не відповідають конституційним гарантіям судового захисту порушених прав, зокрема права власності. Тобто у законопроекті фактично йшлося про

можливість існування або прийняття в майбутньому законів, згідно з якими у разі порушення цивільних прав, потерпілій стороні не відшкодуватиметься завдана їй шкода. Отже, наведені зміни були спрямовані на обмеження прав учасників цивільних правовідносин та суперечать частині третій статті 22 Конституції України, де чітко визначено, що при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод. Водночас, це суперечить частині першій статті 55 Конституції України, відповідно до якої права і свободи людини і громадянина захищаються судом [11].

Ці зауваження викликали дискусії серед народних депутатів та експертів щодо доцільності та конституційності прийняття цього закону. Деякі парламентарі висловлювали занепокоєння щодо зовнішнього тиску на законодавчий процес з боку МВФ та інших

міжнародних партнерів. Зокрема, у відповідному звіті Центру Разумкова зазначено, що прийняття “антиколомойського” закону було однією з вимог МВФ для надання фінансової допомоги Україні. У звіті також підкреслюється, що для прийняття цього закону пропрезидентській фракції довелося долати значний опір [12, с. 18].

Підсумовуючи вищевикладене, доходимо до висновку, що вимоги МВФ не мають прямої юридичної сили в Україні, однак їх імплементація через умовні зобов'язання фактично перетворює міжнародну фінансову організацію на суб'єкта впливу на внутрішнє законодавство, що є вразливим з погляду конституційного принципу незалежності парламенту.

“Кейс № 3” – 17 вересня 2024 р. у Верховній Раді України було зареєстровано проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення регулювання угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією. А вже 29 жовтня Президент України підписав Закон з аналогічною назвою за № 4033-IX [13]. Народний депутат Я.І. Желязняк зауважив, що Верховна Рада України підтримала в цілому законопроект № 12039 про угоди зі слідством, що отримав схвалення від САП та НАБУ та відповідає нашим міжнародним зобов'язанням [14]. “Цікавим елементом” у меседжі народного обранця стало те, що “Закон треба підписати до 31 жовтня, щоб отримати гроші за Ukraine Facility Plan. На 4 млрд євро” [15].

Одразу виникає два критичних зауваження. По-перше, швидко ухвалювати закони “в обмін” на європейську фінансову допомогу (вибачаюсь за можливо занадто критичну риторичку) є принципово неправильним підходом, що суперечить будь-яким правовим принципам і політичним практикам. А по-друге, народний обранець у своєму аналізі не наголосив на головному: у законопроекті (наразі – у Законі України) йшлося не про вдосконалення механізмів укладання угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо будь-яких кримінальних

правопорушень, а саме про вдосконалення відповідних процесуальних угод у частині виключно корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією. Тобто Закон адресує саме питання механізмів укладання таких угод з корупціонерами, а не будь-якими кримінальними правопорушниками [16, с. 214].

Натомість, погоджуємось з висловленими народним депутатом Г.М. Мамкою застереженнями, що враховуючи українські реалії і нові повноваження антикорупційних органів, такі як надання права антикорупційним прокурорам укладати угоди з підозрюваними чи обвинуваченими у корупційних справах із призначенням значних розмірів штрафів, це суттєво не вплине на рівень викриття корупціонерів чи зменшення корупції у вищих ешелонах влади. Натомість ефективна боротьба з корупцією залежить від професіоналізму детективів НАБУ та антикорупційних прокурорів, їх організованості, компетентності та суворого дотримання законодавчих норм [17].

Підсумовуючи вищевказаний “Кейс-3”, варто погодитись, що дійсно вносити подібні законодавчі зміни в такий складний міжгалузевий інститут, як процесуальні угоди, переважно з метою отримання зовнішньої макроекономічної допомоги (траншів/кредитів) від європейських партнерів, є принципово неправильним підходом. Така практика матиме негативні наслідки, вона не відповідає вітчизняній правовій традиції та практиці кримінального судочинства. В умовах воєнного стану це може негативно вплинути на соціальну стабільність, викликати напруженість серед громадськості. Особливо якщо в судовій практиці з'являтимуться кейси звільнення топ-корупціонерів від покарання з випробуванням на підставі угод з прокурорами, що видається ймовірним [16, с. 218].

“Кейс № 4” – участь представників іноземних держав та міжнародних донорських структур у конкурсних комісіях та “експертних групах” з відбору керівників ключових органів антикорупційної інфраструктури України (НАБУ, САП, ВАКС, НАЗК) викликає обґрунтовану правову та політичну дискусію. Попри прагнення до прозорості та незалежності

таких органів, залучення іноземців до процесу ухвалення кадрових рішень суперечить фундаментальним конституційним засадам національного суверенітету, що передбачені статтями 1, 5 та 17 Конституції України.

Так, конкурсна комісія з відбору директора НАБУ складається з шести осіб: трьох, визначених Кабінетом Міністрів України, та трьох, визначених на підставі пропозицій міжнародних та іноземних організацій, які надають Україні міжнародну технічну допомогу у сфері запобігання та протидії корупції. Рішення комісії вважається прийнятим, якщо за нього проголосували не менше чотирьох членів, у тому числі не менше двох міжнародних експертів. ст. 7 Закону [18].

Відповідно до законів про створення цих органів [18, 19, 20, 21], іноземці включаються до складу конкурсних або дорадчих комісій (як-от Громадська рада міжнародних експертів при Вищому Антикорупційному Суду України) на підставі рекомендацій міжнародних організацій, що фінансують антикорупційні ініціативи в Україні (United States Agency for International Development/Агентство США з міжнародного розвитку/USAID, European Union Anti-Corruption Initiative/Антикорупційна ініціатива Європейського Союзу/EUACI, European Bank for Reconstruction and Development/Європейський банк реконструкції та розвитку/EBRD тощо). Проте така практика має низку ризиків: по-перше, вона формує паралельний механізм контролю над суто внутрішньодержавними процесами, зокрема кадровою політикою; по-друге, відсутній симетричний механізм відповідальності таких осіб перед українським народом або національними органами влади; по-третє, рішення міжнародних експертів щодо “вето” на кандидатів не підлягають оскарженню в українських судах, що створює де-факто квазісудову функцію з боку іноземних суб'єктів.

У демократичних правових державах подібна участь є неможливою. Так, у ФРН відбір і призначення керівництва прокуратури, судів та антикорупційних органів здійснюється виключно державними органами Німеччини на підставі федерального та земельного законодавства, без участі іноземних осіб або структур. В свою чергу, в США призначення

директора ФБР або спеціальних прокурорів затверджується Сенатом і не передбачає участі будь-яких іноземних структур. У Франції кадрові рішення в судовій сфері ухвалюються органами Вищої ради магістратури, яка повністю складається з громадян Франції.

У 2019 році Кабінет Міністрів України затвердив склад конкурсної комісії з відбору голови НАЗК, до якої увійшли шість осіб: три іноземних експерти, запропоновані міжнародними донорами, та три особи, визначені урядом. Серед іноземних експертів були: Тільман Хоппе (колишній експерт Ради Європи з боротьби із корупцією), Горан Кліменчич (колишній голова комісії з попередження корупції Словаччини) та Майкл Сірс (колишній помічник генерального інспектора з питань аудиту Департаменту комерції США) [22]. Нормативно-правове підґрунтя участі іноземних експертів у формуванні НАЗК складає Закон України “Про запобігання корупції”, де визначена участь представників міжнародних організацій у відборі членів НАЗК [21].

Таким чином, формалізація участі іноземців у стратегічних кадрових процедурах недопустима та несе загрозу ерозії публічного суверенітету, зниженню довіри до інститутів державної влади та породжує конституційні колізії. На нашу думку, незалежність суду, прокуратури чи слідчого органу починається з кадрового суверенітету. Якщо його немає – немає й справжньої державної незалежності. В країнах з “розвиненою демократією” [23, с. 112] *це кваліфікували б як втручання у внутрішні справи.*

Також потребують подальшого детального аналізу та виокремлення основоположних міжнародних зобов'язань України щодо проведення реформ, які потребують перегляду або додаткового врегулювання, аби не порушувати принципи державного суверенітету.

Глибоко переконані в тому, що співпраця з міжнародними партнерами є необхідною, однак її форми та інструменти повинні відповідати: Конституції України (ст. 1, 5, 6, 92), принципам національного суверенітету (ст. 3 Закону України “Про нацбезпеку”), засадам пропорційності впливу (недопущення зовнішнього керування ключовими функціями державної влади).

Наразі в складі наглядових рад низки стратегічних підприємств критичної інфраструктури (НАК "Нафтогаз України", АТ "Укрзалізниця", АТ "Ощадбанк", АТ "Укрпошта", АТ "Укроборонпром" тощо) наявні іноземні громадяни [24, 25, 26, 27, 28]. Формально їх участь дозволяється згідно з: Законом України "Про управління об'єктами державної власності" та рішеннями КМУ [29] про формування наглядових рад (відповідні розпорядження Кабінету Міністрів). Однак, наявність іноземців у таких органах прямо суперечить логіці положень Конституції України про народний та державний суверенітет, якщо вони впливають на: стратегічне планування; кадрову політику; доступ до конфіденційної або службової інформації; голосування за ключові рішення підприємств стратегічної галузі (енергетика, оборона, транспорт). Таким чином, не погоджуємось з позицією Н. Нескородженої, що призначення іноземців до складу наглядової

ради державного унітарного підприємства не є загрозою національній безпеці України [30, с. 64].

Законом України "Про управління об'єктами державної власності" встановлено ряд вимог, яким повинні відповідати незалежні члени наглядових рад унітарних державних підприємств та господарських товариств, у статутному капіталі яких більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі. Разом з тим законом не врегульовано питання вікового цензу та громадянства кандидата у члени наглядової ради державних унітарних підприємств та господарських товариств, єдиним акціонером (учасником) якого є держава. Необхідність такого регулювання пов'язана з тим, що наглядова рада державного підприємства є органом, що здійснює захист прав держави, і в межах компетенції, визначеної статутом та законом, контролює та регулює діяльність керівника підприємства. Враховуючи

Таблиця 4

**Участь іноземців у наглядових радах державних підприємств України
(станом на травень 2025 року)**

№	Назва підприємства	Кількість членів	Іноземні члени (імена)	Частка іноземців	Джерело
1	НАК "Нафтогаз України"	7	Ентоні Маріно, Тор Мартін Анфінсен, Людо Ван дер Гейден, Річард Хуквей	57%	https://www.naftogaz.com/management/supervisory-board
2	АТ "Укрзалізниця"	5	Александр Долла, Гепард Хафер, Давід Ломджарія	60%	https://www.uz.gov.ua/about/general_information/naglyadova_rada/
3	АТ "Ощадбанк"	7	Хуан Енріке Перес Калот, Міхал Крупінський, Філіп Хізлі, Елізабет Нельсон	57%	https://www.oschadbank.ua/pravlinna-ta-naglyadova-rada-banku
4	АТ "Укрексімбанк"	8	Домінік Меню, Разван Мунтеану, Роберт С. Косманн, Сільвія Юмі Гансер-Поттс	50%	https://www.eximb.com/ua/bank/corp-management/naglyadova-rada/
5	АТ "Укрпошта"	6	Гері Джон Керрол, Рінат Абдрасілов	33%	https://www.ukrposhta.ua/ua/nahliadova-rada
6	АТ "Українська оборонна промисловість" Укроборонпром	5	Лінді Сміт, Давід Ломджарія	40%	https://ukroboronprom.com.ua/news/priznaceno-naglyadovuradu-ukroboronpromu
7	ДП "Міжнародний аеропорт "Бориспіль"	5	Роджер Шейфеле, Стен Аббелоос	40%	https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-pogodiv-sklad-naglyadovoyi-radi-dp-mizhnarodnij-aeroport-borispil
8	ПрАТ Укргідроенерго	7	Уолш Стівен Лерд	15%	https://uhe.gov.ua/pro_kompaniyu/nahlyadova_rada/normativno-pravovi-akty

Джерело: Створено автором на основі аналізу інформації з офіційних веб-сайтів відповідних підприємств та веб-сайту Кабінету Міністрів України.

ту обставину, що більшість державних підприємств мають стратегічний характер, а їх функціонування опосередковано має вплив на економічну безпеку і стабільність держави, необхідно забезпечити діяльність наглядових рад таким чином, щоб вона відповідала інтересам держави та суспільства.

Варто зазначити, що спроба врегулювання мала місце у 2020 році, адже для досягнення вищезазначених цілей законопроектом № 3487 від 15.05.2020 року пропонувалося законодавчо закріпити такі вимоги до кандидатів у члени наглядових рад державних унітарних підприємств та господарських товариств, єдиним акціонером (учасником) якого є держава: громадянин України, який на момент призначення досяг 21 року; проживає в Україні протягом п'яти останніх років та володіє державною мовою [31].

Даний законопроект наразі не ухвалено, хоча він внесений до порядку денного тринадцятої сесії Верховної Ради України дев'ятого скликання відповідно до Постанови ВР України 11 лютого 2025 року № 4229-ІХ. На нашу думку, цей проект Закону [32] спрямований на забезпечення участі в наглядових радах державних підприємств осіб, які мають тісний зв'язок з Україною, що може сприяти зміцненню державного суверенітету та національної безпеки.

З огляду на сучасні виклики, пов'язані з інформаційною безпекою та захистом національного суверенітету, доцільним є розглянути можливість прийняття Закону України "Про контроль за діяльністю осіб та організацій, які перебувають під іноземним впливом", який би забезпечував прозорість фінансування та діяльності організацій, що отримують підтримку з-за кордону.

Такий нормативно-правовий акт повинен включати: визначення критеріїв для організацій, які отримують іноземне фінансування; обов'язок таких організацій звітувати про джерела фінансування та напрями використання коштів; запровадження статусу "іноземного агента", що може бути присвоєний фізичним особам, юридичним особам, громадським об'єднанням та іншим організаціям, які отримують підтримку та/або перебувають під іноземним впливом та відповідного реєстру;

зобов'язання вищезгаданих осіб повідомляти про свій статус "іноземного агента" при здійсненні певних видів діяльності; механізми контролю за дотриманням вимог прозорості та підзвітності. Прийняття такого акту сприятиме зміцненню національної безпеки та забезпеченню прозорості діяльності організацій, що мають іноземну підтримку.

На підтримку реформування та впровадження дієвих механізмів захисту національного суверенітету та забезпечення інформаційної безпеки варто зазначити, що законодавство щодо контролю за іноземним впливом існує в багатьох демократичних країнах. Його суть – не забороняти фінансування чи діяльність, а забезпечити прозорість щодо того, хто і в чиїх інтересах впливає на державну політику або громадську думку.

Альтернативні та схожі за своєю суттю законодавчі акти функціонують у різних країнах світу (США, Ізраїль, Угорщина, Грузія, Індія, Австралія, Сінгапур) і регулюють діяльність осіб або організацій, що перебувають під іноземним впливом або отримують закордонне фінансування. Вони мають на меті забезпечення прозорості, національної безпеки та інформаційного суверенітету, хоча рівень "обмежувальності" у них різний:

– США: Закон FARA (Foreign Agents Registration Act), 1938, що зобов'язує осіб і організації, які діють в інтересах іноземних урядів чи організацій, реєструватися як іноземні агенти, публікувати інформацію про свою діяльність та фінансування. Забезпечити прозорість лобістської, пропагандистської та політичної діяльності в інтересах іноземних структур [33];

– Ізраїль: Transparency Law (2016), що зобов'язує неурядові організації, які більш ніж на 50% фінансуються іноземними державами, розкривати це у своїх публікаціях, звітах та під час публічних виступів. Акт покликаний обмежити приховане іноземне втручання у внутрішню політику, зокрема в питання, пов'язані з національною безпекою та "палестинським" питанням;

– Угорщина: Закон "Про прозорість іноземного фінансування неурядових організацій" (скасований у 2021 після рішення Європейського суду). Зобов'язував НУО, що

отримують більше порогової суми євро на рік із-за кордону, реєструватися як “організація, що фінансується з-за кордону”;

– Грузія: Закон “Про прозорість іноземного впливу”, що зобов’язує некомерційні юридичні особи та медіа, які отримують понад 20% фінансування з-за кордону, реєструватися як “організації, що проводять інтереси іноземної сили” та передбачає обов’язкову фінансову звітність та маркування публікацій відповідним статусом;

– Індія: FCRA (Foreign Contribution Regulation Act), 2020, регулює надходження та використання іноземних коштів неурядовими організаціями, з метою запобігання їхньому впливу на внутрішню політику. Передбачений обов’язок реєстрація НУО, дозвіл Міністерства внутрішніх справ, ведення спеціального банківського рахунку для іноземних коштів;

– Австралія: FITSA (Foreign Influence Transparency Scheme Act), 2018, передбачає, що особи, які здійснюють лобістську чи політичну діяльність на користь іноземних урядів, повинні реєструватися. Має за мету протидію таємному політичному впливу з боку іноземних держав, покарання за порушення – кримінальна відповідальність;

– Сінгапур: FICA (Foreign Interference Countermeasures Act), 2021, що дає уряду право обмежувати діяльність осіб та онлайн-платформ, які, на думку влади, діють в інтересах іноземних суб’єктів, включно з медіа та соцмережами.

Таким чином, впровадження альтернативного законодавчого акту у вітчизняному правовому полі **дозволить**: зменшити прихований вплив іноземних структур на формування внутрішньої політики, зміцнити прозорість і довіру до громадського сектору та забезпечити належний рівень захисту національної безпеки та демократії.

Отже, проаналізувавши основні прояви зовнішнього впливу на політичну систему України можна виділити наступні:

1) нав’язування реформ у галузі правосуддя, державного управління та економіки без урахування українських правових традицій;

2) фінансування та кадровий вплив через неурядові організації, що підтримуються

закордонними фондами (у т.ч. Фондом Сороса);

3) участь іноземців в управлінні державними підприємствами (в т.ч. підприємствами критичної інфраструктури) та наглядових радах;

4) формування складу конкурсних комісій із відбору суддів, прокурорів, керівників антикорупційних органів за участю міжнародних експертів;

5) пряме умовне кредитування з боку МВФ, ЄС, Світового банку, що супроводжується вимогами щодо законодавчих і кадрових рішень.

В свою чергу, вищевказані процеси матимуть на наш погляд відповідні наслідки та ризики для державного суверенітету, а саме: фактичне делегування частини суверенних функцій (зокрема кадрових) неукраїнським суб’єктам; зміщення акценту з національних пріоритетів на зовнішньо задані вектори політики; втрата довіри до інститутів влади через відчуження громадян від ключових рішень; підрив конституційного принципу народного суверенітету (ст. 5 Конституції України); послаблення внутрішньої правової системи внаслідок надмірної рецепції зовнішніх норм; стан стійкої політичної, економічної та військової залежності від міжнародних партнерів та кредиторів.

Враховуючи вищевикладене, пропонуємо загальні рекомендації для зміцнення державного суверенітету та практичної реалізації незалежної внутрішньої і зовнішньої політики в національних інтересах:

I. Інституційні заходи:

- відновлення виняткової юрисдикції громадян України у прийнятті управлінських та кадрових рішень щодо державних підприємств, суддів, прокурорів та керівників спецорганів;

- укріплення інституційного контролю Верховної Ради України за міжнародними угодами, що впливають на внутрішні рішення;

- посилення ролі Конституційного Суду у попередньому контролі відповідності міжнародних угод принципу державного суверенітету;

- створення парламентського комітету з моніторингу зовнішнього впливу на національну політику;

- проведення ревізії та перегляду меморандумів і технічної допомоги, укладених з донорами з 2014 року;

- встановлення вимог до прозорості та фінансової звітності громадських організацій, які отримують іноземне фінансування.

II. Правові заходи:

- заборона участі іноземців у стратегічних органах влади та державного управління;

- закріплення на конституційному рівні принципу “лише громадяни України” можуть бути членами органів управління держвласністю.

Таким чином, пропонується внести зміни до наступних нормативно-правових актів:

- до Закону України “Про управління об’єктами державної власності” доповнити статтю 5 новим положенням: “Членами наглядових рад державних унітарних підприємств, господарських товариств, у статутному капіталі яких державна частка перевищує 50 відсотків, можуть бути виключно громадяни України, які постійно проживають на її території”;

- до Закону України “Про державну службу” доповнити статтю 1 новою частиною: “Усі рішення про призначення на посади державної служби, а також участь у конкурсних комісіях на такі посади, ухвалюються виключно органами та особами, які є громадянами України”;

- до Закону України “Про судоустрій і статус суддів” Доповнення до статті 92 (Вища кваліфікаційна комісія суддів України): “Членами комісії не можуть бути іноземні громадяни, а також особи без громадянства, незалежно від досвіду в міжнародних організаціях”. Крім того, вважаємо за доцільне запропонувати нова статтю Закону: “Заборона зовнішнього впливу при формуванні суддівського корпусу”: “Формування кадрового складу суддів України здійснюється виключно органами та суб’єктами, що діють відповідно до законодавства України та складаються виключно з її громадян”;

- до Закону України “Про Вищий антикорупційний суд” – пропозиція скасування або реформатування Громадської ради міжнародних експертів (ГРМЕ). Тобто, виключити положення (ст. 9 Закону) про Громадську

раду міжнародних експертів або трансформувати її а Дорадчу експертну раду без права голосу чи вето;

- створення та прийняття Закону “Про контроль за діяльністю осіб та організацій, які перебувають під іноземним впливом” з метою запобігання втручанню іноземних держав у внутрішні справи України.

- Конституційний рівень (проект змін до Конституції України): запропонована нова частина до статті 5: “Державне управління, кадрове забезпечення державної служби та правосуддя є винятковим правом громадян України. Участь іноземців у формуванні або управлінні органами державної влади не допускається”.

III. Освітньо-ідеологічні заходи: введення патріотичного курсу з конституційного права для посадовців, суддів, службовців; популяризація правового розуміння суверенітету як основної цінності державного ладу.

Таким чином, вказане дослідження свідчить про складність і багатовимірність правових категорій “суверенітет”, “обмеження суверенітету” та “зовнішній вплив”, що створює передумови для комплексного підходу, аналізу та послідувочої широкої дискусії.

Висновки. Суверенітет є основою існування та функціонування держави. Для України, яка стикається з викликами зовнішнього впливу, в т.ч. воєнного стану та внутрішніх трансформацій, захист суверенітету є критично важливим. Це включає забезпечення територіальної цілісності, незалежності у прийнятті політичних рішень, економічної самостійності та інформаційної безпеки. Зміцнення суверенітету сприяє стабільності, розвитку та зміцненню позицій України на міжнародній арені.

Запропоноване тлумачення поняття “обмеження суверенітету” передбачає, що це явище, при якому держава частково або повністю, де-юре чи де-факто делегує або втрачає можливість здійснювати свої верховні владні повноваження в межах своєї території та вести міжнародну політику, виходячи з власних національних інтересів, зокрема через вплив інших держав, міжнародних організацій (окремих груп та осіб) або економічну залежність.

Таким чином, постійне зовнішнє фінансування та участь іноземних осіб у кадрових або управлінських рішеннях суперечать духу Конституції, яка передбачає повноту владних повноважень у межах України та їх реалізацію виключно українським народом та його представницькими органами.

Практика розвитку суспільно-політичних відносин показує, що з метою “забезпечення прозорості та неупередженості конкурсів”, до складу комісій з відбору керівництва НАБУ та САП включаються іноземні експерти. Це здійснюється на підставі міжнародних домовленостей та зобов'язань України перед міжнародними партнерами. Таким чином, хоча включення іноземних експертів до конкурсних комісій не суперечить Конституції України, оскільки вона не забороняє таку участь, проте така практика не має прямого конституційного закріплення. Це

викликає дискусії щодо відповідності такої практики принципам суверенітету та самостійності держави у формуванні власних органів влади.

На нашу думку, незважаючи на негативні тенденції, Україна може і повинна відмовитись від зовнішнього нав'язування рішень – через розвиток внутрішньої економіки, зміцнення політичної суб'єктності та правову реформу із заборонаю зовнішнього втручання в управління державою.

Таким чином, стратегія відновлення та подальшого зміцнення державного суверенітету потребує не лише політичної волі, але й цілісної державної стратегії, що об'єднає нормативно-правові, інституційні та суспільні механізми. Конституція України вимагає, щоб джерелом влади був народ, а зовнішній вплив не повинен нівелювати це положення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
2. Скрипнюк О. В., Крусян А. Р. Концепт “державний суверенітет” у класичних західних теоріях. Альманах права. 2021. Вип. 12. С. 11-19. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/skrypnyuk_o_krulyan_a_kocept_derzhavnyu_suverenitet_0.pdf.
3. Троян, І.В. “THE STATE SOVEREIGNTY IN THE THEORY OF POLITICAL OF REALISM”. The Journal of V.N. Karazin Kharkiv National University. Issues of Political Science 16, no. 885 (July 3, 2015): 28-34. URL: <https://periodicals.karazin.ua/politology/article/view/3244>.
4. Чорна, Н. В. Державний суверенітет як основа національної ідентичності українського суспільства / Н. В. Чорна // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. 2011. № 980. С. 340-346. (Теорія культури і філософія науки ; вип. 45.) URL: <http://openarchive.nure.ua/handle/document/2517>.
5. Короткий Оксфордський політичний словник / За ред. І. Макліна й А. Макмілана; пер. з англ. К.: Вид-во. Соломії Павличко “Основи”, 2005. 789 с.
6. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. 2-ге вид переробл. і доповн. К.: Вид-во “Юридична думка”, 2012. 1020 с.
7. Національний суверенітет України в умовах глобалізації: Національна доповідь. 35 К.: Парламентське вид-во, 2011. 112 с.
8. Політичні відносини між націями. Боротьба за владу та світ. / Г. Моргентау// Соціально – політичний журнал. 1997. № 2. С. 189-201.
9. Богів Я. С. Народний суверенітет та механізм його реалізації публічною владою: теоретико-правовий аспект : автореф. дис... д-ра юрид.наук 12.00.01 Львів, 2020. 470 с.
10. Офіційний веб-сайт UN development programme in Ukraine. URL: https://www.undp.org/ukraine/united-nations-development-programme-ukraine-recovery-framework?utm_source=chatgpt.com.
11. Зауваження Головного юридичного управління Апарату ВРУ до Проекту Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення деяких механізмів регулювання банківської діяльності. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/100560>.
12. Звіт Центру Разумкова “Рік діяльності Президента Володимира Зеленського: здобутки і проблеми” https://razumkov.org.ua/uploads/article/2020_Rik_diyalnosti_Prezydenta.pdf?utm_source=chatgpt.com.
13. “Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення регулювання угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією”: Закон України № 4033-IX від 29 жовтня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4033-IX#Text>.

14. “Рада прийняла в цілому законопроект про угоди корупціонерів зі слідством”// Главком URL: <https://glavcom.ua/country/politics/rada-prijnjala-v-tsilomu-zakonoprojekt-pro-uhodi-zi-slidstvom-1028434.html>.
15. “Верховна Рада ухвалила законопроект про угоди зі слідством, який відкриє доступ до 4 млрд євро” // NV. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/verhovna-rada-uhvalila-zakonoprojekt-ugodi-zi-slidstvom-novini-ukrajini-50462253.html>.
16. Гончарук В.Л., Новели кримінального законодавства щодо угод про визнання винуватості в корупційних правопорушеннях: у пошуках оптимальної моделі.// Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право, Том 4 № 86 (2024): с. 210-218. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/01/36-3.pdf>
17. Мамка Г. Угода про визнання винуватості: «Відкуп» за корупцію чи міжнародне зобов'язання. PRAVO.UA. 28 серпня 2024 р. URL: <https://pravo.ua/uhoda-pro-vyznannia-vynuvatosti-vidkup-za-koruptsiu-mizhnarodne-zobov-iazannia>.
18. Закон України “Про Національне антикорупційне бюро України” № 1698-VII від 14 жовтня 2014 року. Офіційний сайт Верховної Ради України, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>
19. Закон України “Про Вищий антикорупційний суд” № 2447-VIII від 7 червня 2018 року. Офіційний сайт Верховної Ради України, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text>.
20. Закон України “Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення самостійності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури” № 3509-IX від 8 грудня 2023 року. Офіційний сайт Верховної Ради України, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3509-20#Text>.
21. Закон України “Про запобігання корупції” № 1700-VII від 4 жовтня 2014 року. Офіційний сайт Верховної Ради України, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.
22. Кабмін визначив, хто обиратиме нову голову НАЗК.// Українська правда. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2019/10/31/7230610/?utm_source=chatgpt.com.
23. Diamond, Larry. 2008. The Spirit of Democracy: The Struggle to Build Free Societies Throughout the World. New York: Times Books/Henry Holt and Co. 448 p.
24. Офіційний веб-сайт НАК “Нафтогаз України”/ вкладка “Наглядова Рада”. URL: <https://www.naftogaz.com/management/supervisory-board>.
25. Офіційний веб-сайт АТ “Укрзалізниця”/ вкладка “Наглядова Рада”. URL: https://www.uz.gov.ua/about/general_information/naglyadova_rada/.
26. Офіційний веб-сайт АТ “Ощадбанк”/ вкладка “Наглядова Рада”. URL: <https://www.oschadbank.ua/pravlinna-ta-naglyadova-rada-banku>.
27. Офіційний веб-сайт АТ “Укрпошта”/ вкладка “Наглядова Рада”. URL: <https://www.ukrposhta.ua/ua/naglyadova-rada>
28. Офіційний веб-сайт АТ “Укроборонпром”/ вкладка “Наглядова Рада”. URL: <https://ukroboronprom.com.ua/news/priznaceno-naglyadovu-radu-ukroboronpromu>
29. Постанова КМУ від 10 березня 2017 р. № 142 “Деякі питання управління державними унітарними підприємствами та господарськими товариствами, у статутному капіталі яких більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-2017-p>.
30. Нескороджена Л. (2020) Правове регулювання участі іноземців у наглядових радах державних підприємств // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2020. № 5. с. 57-65. doi: 10.31617/zt.knute.2020(112)06.
31. Проект Закону про внесення змін до статті 11-3 Закону України “Про управління об’єктами державної власності” щодо вимог до кандидатів на посаду незалежного члена наглядової ради. Офіційний сайт ВРУ, URL: <blob:https://itd.rada.gov.ua/4476c2fc-e8af-46ed-910b-7e3b723680b7>
32. Проект Закону про внесення змін до статті 11-3 Закону України “Про управління об’єктами державної власності” щодо вимог до кандидатів на посаду незалежного члена наглядової ради. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/100361>
33. Офіційний сайт Міністерства юстиції США. URL: <https://www.justice.gov/nsd-fara>